

TÁRSADALOMRA VESZÉLYESSÉG - RENDSZERVÁLTÁSON INNEN ÉS TÚL

Bevezető

A rendszerváltás utáni parlamentek és kormányok számos törvényt módosítottak, hozzáigazítottak a megváltozott viszonyokhoz - és a folyamat napjainkban tovább tart. Azonban fél évtizeddel a rendszerváltás után érvényben van a rendszerváltás előtti Alkotmányunk, s számos novelláris módosítással ugyan, de a büntető törvénykönyvünk is.

Ez utóbbi törvény általános részének egyik - különösen a rendszerváltás utáni első időszakban - vitatott fogalma a *társadalomra veszélyesség*. Nem kevesen voltak (és vélhetően vannak ma is) olyan szakemberek, akik e fogalmat "olcsó bolsevik trükk"-nek tekintették, s tagadták (tagadják), hogy annak bármiféle keresni valója lenne egy polgári értékeket valló állam jogszabályai között. Éppen ezért mielőtt a "fürdővízzel a gyereket" módszer e területen is osztatlan sikert aratna és egy lehetséges novelláris módosítás vagy egy újabb kódex-alkotás során a fogalom a feledés homályába merülne, indokoltnak látszik összegyűjteni a témakörrel kapcsolatos információkat.

A büntetőjogászok tudják, hogy a társadalomra veszélyességet alapvetően két értelemben használjuk: szólnak egyrészt a cselekményi, másrészt a személyi társadalomra veszélyességről. A jelen dolgozat csak az elsőként említett fogalmat kívánja körbe járni.

Még egy szempontra látszik szükségesnek a bevezető részben utalni: az anyag a *cselekmény társadalomra veszélyességének* tárgyalása során megkülönböztetett figyelmet szentel a szerzők azon fejtegetéseinek, amelyek a *társadalomra veszélyesség és jogellenesség* viszonyával, a két fogalom prioritásával és ennek indokaival foglalkoznak. Ennek indoka az, hogy amennyiben sikerül a két kü-

lönböző fogalom minőségi különbségeit kellően kiemelni, úgy könnyebben foglalthatunk állást abban a kérdésben, hogy - megváltozott viszonyaink között - van-e értelme továbbra is mindkét fogalmat jogi nyelvezetünkben használni, vagy mint idejét múlttól, a társadalomra veszélyességtől meg kell szabadulnunk.

1. A háború előtti magyar irodalom

A társadalomra veszélyesség *történeti áttekintése* több szerző különösen becses elemzésének köszönhetően nagyban-egészében a magyar szakirodalom kedvelői számára már feldolgozott. Ezért ehelyütt csupán a legnevesebb tudósok legpregnánsabb gondolataiból szemelgetek.

A század elején *Finkey Ferenc* büntetőjogi tankönyvében a büntetendő cselekménynek jogi (jogtalansági, jogellenességi), erkölcsi és társadalmi jelentőségét hangsúlyozza. Mindhárom szempontnak terjedelmileg közel azonos hosszúságú külön paragrafust szentel. Így részletesen szó esik a büntetendő cselekmény társadalmi jelentőségéről. Ő már használja a "társadalmi veszélyesség" kifejezést, mégpedig a "társadalomellenesség" szinonimájaként. Külön hangsúlyozza, hogy a büntetendő cselekménynek két fontos ismérve van: a jogi és az általános, s ez utóbbi jellemzője a társadalmi veszélyesség. "A büntetőjoggal való mélyebb és többoldalú foglalkozás a legújabb időkben uralkodó nézettel emelte azt, hogy a büntetendő cselekmény nem merő jogi fogalom, hanem egyszersmind *társadalmi jelenség* is, vagyis a büntetendő cselekmény mindig és mindenütt társadalomellenes magavislet, mely a társadalommal együtt keletkezik és együtt fejlődik. Minden kornak és minden társadalomnak megvoltak és megvannak a maga jellemző és sajátos büntetendő cselekményei. A büntetendő cselekmény fogalmának kifejlődésében és felfogásában mindig a *társadalom értékítélete az irányadó.*"¹ Finkey, aki elismeréssel szöli az akkor induló kriminálszociológiai irányzatokról, felismerte, hogy a bűncselekmény immanens része a formális jogellenesség mellett a társadalom és a bűncselekmény (következés-képp: a társadalom és a bűnelkövető) viszonya. "A büntetendő cselekmény társadalmi jelentősége, hogy a társadalom minden büntetendő cselekménynek mindig bizonyos értéket tulajdonít, a *társadal-*

mi helytelenség, kár és veszélyesség bizonyos értékét, melyet azután a törvényhozás a BTK. által kifejezésre juttat a büntetésben, mint a büntett egyenértékében."²

Finkey e nézet mellett később is kitart és 1914-es tankönyvében a büntetendő cselekmény két fontos ismervét említi: a norma- és a társadalomellenességet. ez utóbbi alatt a mások jogos érdekeit kötelességellenesen sértő vagy veszélyeztető jelleget értve.³

Irk Albert szintén a *jogellenesség* definícióját tartja szükségesnek megadni a büntetőjogi alapfogalmakkal foglalkozó munkájának a jogtalanságot tárgyaló részében. Eszerint a jogellenesség legfontosabb ismervé: "a jogi normák által védelmi övbe vont életérdekek sérelme vagy veszélyeztetése".⁴ Mindazonáltal máshelyütt fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy a jogi, s így a büntetőjogi szabályok szoros kapcsolatot tartanak fenn a társadalommal: "Ama parancsok és tilalmak, amelyek ma már legkülönbözőbb normakategóriák elemeiből tevődnek össze, végső elemzésben az egyén magatartását a társadalom létérdekeinek megfelelően meghatározó, a társadalom létfenntartását biztosító szabályokban bírják gyökereiket. Röviden ezért azokat a *köz fenntartási vagy a társadalom létfenntartási szabályainak* nevezhetjük."⁵

1.2. Viták és értelmezések a háború után

Békés hangsúlyozza, hogy magyar büntetőjog-tudomány a felszabadulás után a korábban már ismertetett bűncselekmény-kategóriákkal (jogellenesség, tényállásszerűség, bűnösség), mint dogmatikai hagyatékkal startolt. "Ugyanakkor a szovjet büntető-jogtudomány-ban kidolgozott és a Szovjetunió törvényeiben tételes büntetőjogi fogalomná vált 'társadalomra veszélyesség' kategóriájával is megismerkedett. Ez a fogalom részint társadalmi viszonyok, társadalmi érdekek vagy értékek sértését vagy veszélyeztetését jelenti, miert is jelentéstartalma részben azonos a *materiális jogellenesség-fogalom* jelentésével."⁶

A társadalomra veszélyesség a tételes magyar jogban először az 1950. évi II. törvényben (Btá) szerepelt.

Az idők változását jelzi, hogy az ötvenes évek végéről származó tankönyv⁷ a bűncselekményhez egyaránt fontosnak tartja a társada-

lomra veszélyességet és a jogellenességet. A lényeg a következőkben foglaltatik össze: minden bűncselekmény egyszersmind társadalomra veszélyes cselekmény is, hisz a jogalkotó az adott cselekményt valamilyen törvényi tényállásban azért fogalmazza meg bűncselekményként, mert azt a társadalomra nagy mértékben veszélyesnek tartja. Ellenkezőleg: nem minden társadalomra veszélyes cselekmény egyszersmind bűncselekmény is, mert a társadalomra veszélyességnek csak a kisebb szintjét elérő cselekmények nem nyerneket valamely büntető törvényi tényállásban megfogalmazást és elkövetésük nem von maga után büntetőjogi büntetést." Másutt pedig: "a jogalkotó azokat a társadalomra veszélyes cselekményeket, amelyekkel (szemben) fellépni kíván, törvényi tényállásban fogalmazza meg. Ebből következik a bűncselekmény másik fogalmi ismérve: a bűncselekmény büntető jogszabály ellenes magatartás." A bűncselekmény tehát "társadalomra veszélyes és jogellenes magatartás".⁸ Idézi Kádár Miklós definícióját: "bűncselekmény csak az olyan társadalomra veszélyes, büntetőjog ellenes és bűnös tevékenység vagy mulasztás, amelyet a büntető jogszabály büntetéssel fenyeget."⁹

¹A jelenlegi megelőző büntető törvénykönyv (1961. évi V. törvény) szintén megkülönböztetett helyen - lényegében a preambulumban (2. § /2/ bek.) - definiálta e fogalmat, ami a következőképp szól:

"Társadalomra veszélyes minden olyan tevékenység vagy mulasztás, amely a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendjét, az állampolgárok személyét vagy jogait sérti vagy veszélyezteti."

Kádár Miklós a Btk. hatályba lépésének évében megjelent tankönyvében - még a Btk. megfogalmazásából kiindulva, azt értelmezve - foglalkozik a témával. Külön §-t szentel a társadalomra veszélyesség és a jogellenesség viszonyának.¹⁰ Ez lényegében meggyezik az előzőekben részletezettekkel. Később ezt úgy pontosítja, hogy egyrészt leszögezi: "a burzsoá jogtudomány számára a jogellenesség tartalmának megállapítása megoldhatatlan feladatokat jelentett. Megkülönböztettek formálisan és materiálisan jogellenes magatartást. Formálisan jogellenes a valamely büntetőjogi normába ütköző magatartás volt. A materiális jogellenesség tartalmát a jogilag védett érdek megsértése, vagy veszélyeztetése jelentette. Az ér-

dek tartalmának kifejtésével azonban az igen sokféle értelmezés ellenére jórészt adósok maradtak. A materiális jogellenesség tényleges tartalmát csak a szocialista jogtudomány fejthette ki. A materiális jogellenesség fogalma ugyanis a társadalomra veszélyesség feltárásán és kiemelésén alapulhat, azt pedig csak a szocialista társadalom jogrendszere teheti meg.¹¹

Eörsi Gyula ugyancsak az említett Btk. hatályba lépésének évében megjelent publikációjában úgy véli, hogy a bűncselekmény-fogalomban egymás mellett szerepel a három kategória: a társadalomra veszélyesség, a jogellenesség és a bűnösség. A jogellenesség a büntetőjogban formális kategória maradt. Célszerűnek tartaná, ha a társadalomra veszélyesség nem a bűncselekmény, hanem a jogellenesség megalapozója lenne.¹²

A *Kádár Miklós-Kálmán György* szerzőpáros nem a társadalomra veszélyesség "magasabb rendűségét", prioritását hirdeti a jogellenességgel szemben, hanem a társadalomra veszélyességet a jogellenességbe beépítettnek nyilvánítja. "A társadalomra veszélyesség fogalmának a jogellenességbe való beépítése minőségileg újat hoz. Ez annak elismerése, hogy a jogellenesség kategóriájának ténylegesen létező és pontosan meghatározható materiális tartalma van, ez a tartalom a társadalmi érdekek sérelme vagy veszélyeztetése."¹³ Szembe szállnak azzal a felfogással, amely a társadalomra veszélyesség fogalmát a büntetőjog számára kívánja lefoglalni. A jogot azok a társadalomra veszélyes helyzetek érdeklik, amelyek "valamely magatartás következtében keletkeznek, vagy emberi magatartás útján megszüntethetők. A büntetőjogot a társadalomra veszélyes helyzetek közül még szűkebb kör érdekli, az, amely emberi magatartás következtében állt elő, és amely olyan fokban veszélyes a társadalomra, hogy ellene a jogi eszközök ultima ratioja, a büntetőjogi eszközök alkalmazása indokolt."¹⁴

A *Kádár-Kálmán* szerzőpáros arra is fontosnak tartja felhívni a figyelmet, hogy a társadalomra veszélyesség tartalma nem állandó, s számos tényezőtől függ, amelyek között első helyen áll a gazdasági fejlődés.¹⁵

Tokaji Géza hosszú szakmai pályafutása során legalább háromszor foglalkozott a kérdéskörrel. Elsőként 1972-ben megjelent dolgozatában¹⁶ elcmezte a cselekmény társadalomra veszélyességét és

ennek viszonyát a törvényi tényálláshoz. Ő is a cselekmény társadalomra veszélyességét életbeli, társadalmi jelenségnek tekinti, "amely a jogi szabályozást történetileg és logikailag egyaránt megelőzi, amelyet tehát ... nem a jog hoz létre, hanem amelyre a jog csupán reagál. E reagálással viszont a tartalmilag társadalomra veszélyes cselekmény egyszerűs mind jogellenessé is válik." Rámutat: "a társadalomra veszélyesség jellegét és fokát alapvetően a támadott tárgy fontossága s az azt ért sérelem vagy veszély mérve határozzák meg". Nyomatékkal és több helyütt hangsúlyozza, hogy társadalomra veszélyesség hiányában nem lehet tényállászerű a cselekmény, a kettő összhangban kell legyen egymással. E tekintetben - Eörsivel és Horváth Tiborral egyet értve - eltér Viski azon felfogásától, ami szerint a társadalomra veszélyességet kell a jogellenesség alá rendszerileg betagozni és nem fordítva.

Viski László korábbi álláspontját 1974-ben újrafogalmazza.¹⁷ Felhívja a figyelmet arra, hogy a hatályos (1961. évi V. tv. 2. § (2) bck.) törvény nem a társadalomra veszélyesség, hanem a társadalomra veszélyes cselekmény fogalmát határozta meg, s így nem ad egyértelmű eligazítást abban, hogy "miután az emberi cselekmény nem vitásan objektív és szubjektív elemek dialektikus egysége, vajon a törvényi meghatározásban felsorolt jogtárgyakat sértő vagy veszélyeztető magatartások mely szubjektív összetevőit kell - és kell-e egyáltalán - a társadalomra veszélyesség megalapozásában vagy súlyának alakításában részt vállaló tényezőnek tekinteni". További kérdés, hogy "mi a megoldása azoknak az eseteknek, amikor egyes cselekmények nem vitásan sértik pl. egy állampolgár személyét, azonban a sértő cselekmény a maga egészében nem ellentétes a társadalmi renddel".

Viski szerint a törvény nem ad egyértelmű eligazítást arra nézve, hogy a cselekmény társadalomra veszélyessége kizárólag külvilági elemektől függ-e vagy sem, azaz a társadalomra veszélyesség tisztán objektív kategória-e.

Viski - ehelyütt már előre bocsátva, hogy maga részéről az alábbiakban ismertetésre kerülő a) változat mellett teszi le a garast - ismerteteti a szocialista büntetőjogtudományának a társadalomra veszélyességre vonatkozó négy legfőbb vonulatát is, amelyek a következők:

a) A cselekmény társadalomra veszélyessége "a tényleges, objektíve megvalósuló jogtárgysértéstől, illetőleg veszélyeztetéstől függ csupán. Ilyen álláspont szerint megalapozásában csak a cselekmény külvilági elemei kapnak szerepet és a cselekmény szubjektív elemei a felróhatóság körében képezhetik csak vizsgálat tárgyát."

b) A cselekmény társadalomra veszélyességét mind az objektív, mind a szubjektív elemek cselekményi összessége adja. A társadalomra veszélyesség fogalmába a bűncselekményfogalomnak objektív és szubjektív összetevői egyaránt bele tartoznak, s ezek együttes vizsgálata adhat csak választ arra a kérdésre, hogy a szóban forgó magatartás veszélyes-e a társadalomra.

c) Bár a cselekmény társadalomra veszélyességét alapvetően csak a cselekmény külvilági elemei határozzák meg, s ezért elsődlegesen objektív kategória, azonban bizonyos cselekmény-fajtáknál szubjektív mozzanatokot is figyelembe kell venni.

d) Különbség van a társadalomra veszélyesség általános filozófiai-társadalmi és jogi fogalma között. A filozófiai-fogalom társadalmi szinten elismeri a szubjektív és az objektív elemek egységét, a jogi fogalom kapcsán azonban csak az objektív elemek jutnak szóhoz.

A korabeli kritika legtöbb érvet a b) és c) alatti verzióval szemben szolgáltatott.

Békés Imre egyértelműen a társadalomra veszélyesség fontosságát hangsúlyozza a jogellenességgel szemben. Így ír: "a jogellenesség-fogalom megőrzése mellett - mai szemmel nézve - az szót, hogy a jogrendszer más ágazatai (a polgári jog, a munkajog, az államigazgatási jog) is ismerik. A jogellenesség jelentése a jogrendszer minden ágazatában nagyjából azonos: azt a kauzális történést fejezi ki, amely valamilyen jogilag nem kívánatosnak ítélt eredmény (sérelem, kár, hátrány) létrehozására vezet."

A társadalomra veszélyesség fogalom magasabb rendűségének lényegét *Békés* abban látja, hogy "materiális töltést adott a 'nullum crimen sine lege' elvének, hogy kifejezésre juttatta a jogalkotó állásfoglalásának indokát a bűncselekmények megfogalmazása - a bűncselekménnyé nyilvánítás - körében. A bűncselekmény fogalmát a filozófia szintjéről a kriminálpolitika területére vitte át".¹⁸

Kezdetől fogva bizonyos nehézséget okozott az elvileg *kisebbségi cselekmények társadalomra veszélyességének megítélése*. A probléma egy időre ismételt a figyelem középpontjába került az 1968. évi szabálysértési kódex elfogadásával. E jogszabályok magyarázata során a szerzők szükségcsnek látták, hogy e kérdésre is kitérjenek. Lényegesnek tartják hangoztatni, hogy a szabálysértés, nemcsak hogy emberi magatartás, hanem ezen túlmenően társadalomra veszélyes olyan cselekmény, aminek többsége államigazgatás-ellenes cselekmény.¹⁹

2. A társadalomra veszélyesség fogalma és a fogalom értelmezése jelenlegi jogalkotásunkban

Az 1978. évi, azóta többször módosított IV. törvény (hatályos Btk) 10. § (2) bek. szerint "Társadalomra veszélyes az a tevékenység vagy mulasztás, amely a Magyar Köztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendjét, az állampolgárok személyét vagy jogait sérti vagy veszélyezteti."

2.1. Kodifikációs javaslatok és indoklásuk

Az 1978. évi IV. törvény előkészületi munkálatai megmaradtak az utókor számára. A műhelyvita alapját képező MTA AJI előterjesztésből - amely név nélkül is megállapíthatóan minden bizonnyal Viski László keze munkáját tükrözi vissza - idézek néhány gondolatot.²⁰

"A társadalomra veszélyesség törvényben kodifikált fogalmának funkciója ... a következő: 1/ a társadalomra veszélyesség törvényi fogalmából kitűnik, hogy a törvényhozó mi miatt nyilvánít és nyilváníthat egyes magatartásokat bűncselekménnyé; 2/ e fogalmat alapul véve irányt szab a törvényhozónak abban a vonatkozásban, hogy milyen feltételek mellett foglalhat valamilyen tevékenységet vagy magatartást büntetőjogszabály diszpozíciójába; 3/ segítséget nyújt a jogalkalmazóknak a jogszabályértelmezés problémáinak eldöntésében, vagyis kétes esetekben - és elsősorban a törvényben nem szabályozott jogellenességet kizáró okoknál - útbaigazítást nyújt számunkra, hogy hogyan kell formálisan büntetőjogszabályba

ütköző magatartások bizonyos határeseiteiben a törvényt helyesen értelmezni: végül 4/ útbaigazítást ad a bűnösség egyes formáihoz megkivánt tudattartalom érdeme vonatkozásában. E funkciók alapvető fontosságából és sokrétűségéből rögtön következik, hogy a társadalomra veszélyesség fogalmának tételes szabályba foglalásánál a büntetőjogalkalmazás és -jogalkotás egyik alappillére kerül lerögzítésre és így a fogalomnak mind elméleti, mind gyakorlati szempontból egyaránt helytálló, egyértelműnek és támadhatatlannak kell lennie."

2.2. A jelenlegi definícióval kapcsolatos magyarázatok

Békés Imre a jelenleg is érvényben levő Btk hatályba lépését követően megjelent monográfiában²¹ a bűncselekményfogalom történeti fejlődését taglaló 8.2. pontban részletesen szól a társadalomra veszélyességről is.²² A fogalommal összefüggésben hangsúlyozza, hogy a "társadalomra veszélyesség *objektív kategória*, a jogalkotó tehát a társadalomra veszélyességet nem konstruálja, hanem *felismeri*." Tokaji hívja fel a figyelmet arra, hogy a társadalomra veszélyesség objektivista értelmezését *Viski László* alapozta meg még 1958-as munkájában.²³ Ebből kiindulva tehát a társadalomra veszélyesség *ontológiai*, nem pedig *normatív kategória*.²⁴ Tokaji ugyanezt hangsúlyozza két lényeges kiegészítéssel, ill. eltéréssel:

1. A társadalomra veszélyesség nem értelmezhető egyoldalúan csak ontológiaiak. Pl. az elkövetéskori, ill. elbíráláskori veszélyesség csekély foka ontológiai jellegű, ám hogy ez a fok annyira csekély-e, hogy a legenyhébb büntetés is szükségtelen, az már normatív megítélés kérdése. Ebből pedig Tokaji arra a következtetésre jut, hogy a "dogmatikában a társadalomra veszélyesség kérdése nem kizárólag mint ontológiai vagy normatív, hanem mint a kettő egysége jut szerephez."²⁵

2. A társadalomra veszélyességre reagáló jog a cselekményt egyszerűs mind jogellenessé is teszi, ill. e reagálással a cselekmény jogellenessé is válik.²⁶

Békés azon az állásponton van, hogy mivel "bizonyos körben a társadalomra veszélyesség és a materiális jogellenesség fogalmi

jelentése ugyanaz: indokolatlan e két kategória párhuzamos használata. Tekintve, hogy a magyar büntetőjogban (és általában a szocialista büntetőjogokban) a társadalomra veszélyesség egyszersmind tételesjogi fogalom: szükségképpen megelőzi, elnyeli, indokolatlanná teszi a materiális jogellenesség használatát.²⁷ Ezt a felfogást az 1980-as könyv valamennyi szerzője magáévá tette olyannyira, hogy a "jogellenességet kizáró okok" kifejezést is mellőzték.²⁸

Az 1978-as Btk. hatályba lépését követően a szakemberek figyelmé ismét ráirányult e témára is, s - Békés Imrén kívül - 1980-ban többen is irtak róla.

Wiener A. Imre úgy véli, hogy a társadalomra veszélyesség és a jogellenesség viszonyáról a szocialista büntetőjogtudományban még nem alakult ki uralkodó nézet. Szerinte leginkább megalapozottnak az a nézet látszik, amelyik "a büntetőjogi dogmatikában csak a jogellenességet kizáró körülményekről szól, s a szabályozás büntetőpolitikai indokát keresi a társadalomra veszélyesség hiányában".²⁹ Ezzel lényegében Wiener arra az álláspontra helyezkedik, ami szerint a jogellenesség része a bűncselekményfogalomnak, míg a társadalomra veszélyesség nem. Következésképp a társadalomra veszélyesség - a büntetőjogon belül - nem is befolyásolja sem közvetlenül a jogalkotást, mégkevésbé a jogalkalmazást.

Horváth Tibor ugyancsak többször foglalkozott pályafutása során e kérdéssel. Véleményének esszenciájaként tekinthető 1980-ban megjelent publikációja.³⁰

Előjáróban felhívja a figyelmet arra, hogy a XIX. században jött létre az a felfogás, ami az egyértelmű törvényi szabályozáshoz és szilárd jogelvekhez köti az absztrakciós szinten jelentkező bűncselekmény fogalmat. Ekkor alakult ki az a felfogás, ami szerint bűncselekmény az, amit a törvény annak nyilvánít. Ez természetesen nem ad választ arra a kérdésre, hogy miért nyilvánít valamit a törvény bűncselekménnyé, azaz adós marad a bűncselekmény társadalmi tartalmával, vagy ahogy Horváth fogalmaz: "e felfogás akarva-akaratlanul leplezi a büntetőjog osztálytermészetét". Ugyanő idézi Marxot, aki szerint a büntetőjog a társadalom eszköze, hogy védekezzék életfeltételeinek megsértése ellen. E század elején számos erőfeszítés történt a bűncselekmény társadalmi vonatkozásainak feltárására. A *szocialista* vagy annak nevezett állami formá-

ciók törvényalkotói azokat a cselekményeket nyilvánítja bűncselekményekké - írja Horváth -, amelyek a munkásosztály társadalmi vezető szerepét, politikai hatalmát, a munkásosztály által vezetett társadalom rendjét sértik, illetve veszélyeztetik. Úgy vélik, hogy a munkásosztály érdekeinek veszélyeztetése egyet jelent az egész dolgozó társadalom érdekeinek veszélyeztetésével. Ebből alakult ki az a nézet - méginkább fikció -, hogy a bűncselekmény a szocialista (vagy annak nevezett) társadalomban nem egyszerűen - mint valamennyi egyéb társadalmi rendszerben is - az uralkodó osztályra veszélyes cselekmény, hanem a világ említett csoportjába tartozó régiókban, illetve országokban az egész társadalomra veszélyes cselekmény.

A szocialista országokban alkalmazott jogalkotási gyakorlatot Horváth két főcsoportba tartja sorolhatónak, úgymint

1. azok az államok, ahol a bűncselekmény fogalmi elemeiként a cselekmény társadalomra veszélyességét, törvényi tilalmazottságát és bünsős jellegét emelik ki;

2. azok az államok, ahol a bűncselekmény fogalmi elemeiként a cselekmény társadalomra veszélyességét és törvényi tilalmazottságát emelik ki. A törvényi tilalmazottsággal válik a cselekmény büntetőjog-ellenessé.

Horváth Tibor az első változatot tartja követendő megoldásnak. Mind kriminálpolitikai, mind büntetőjogi szempontból fontos az a megállapítása, ami szerint "a bűncselekmény tartalmi meghatározása ... a társadalomtól elvárt irányban befolyásolja az állampolgárok gondolkodását és értékrendszerét". Teljes mértékben osztozik az a megközelítés, ami szerint a *társadalomra veszélyességet tekinthetjük a cselekmény szociológiai, a jogellenességet jogi (és pedig tartalmi és formai) kritériumnak.* (Kiemelés: I.F.) Másutt ezt így definiálja: "a bűncselekmény fogalmának elemei a tartalom és a forma viszonyában vannak egymással. A társadalomra veszélyesség alkotja a bűncselekmény társadalmi-politikai tartalmát, míg a törvényi tényállás az adott bűncselekményekre vonatkozó jogi ismérveket tartalmazza". Mindezek szerint "a büntetőjogi jog-ellenességet egy pozitív feltétel megléte és egy negatív feltétel hiánya jellemzi. Büntetőjogiilag jogellenes az a társadalomra veszélyes cselekmény, amely formailag kimeríti valamelyik törvényi tényállás

ismérveit és vonatkozásában nem áll fenn valamely jogellenességet kizáró ok.”³¹

Horváth is kitér arra a hazai jogirodalomban lezajlott vitára, aminck lényege, hogy "a törvényi bűncselekmény-fogalomban szereplő bűnösséget a tágabb értelmű, az alannyá válás feltételeit, az alanyi oldalt és a személyi társadalomra veszélyességet is magában foglaló felelőtlenség kategóriájával váltsa fel".

Horváth Tibor szerint "a szocialista elméletben általános az a felfogás, amely szerint társadalomra veszélyesség a büntetőjogtól függetlenül létező, életbeli realitás, objektív jelenség". A jogalkotó csak felismeri ezeket és büntetőpolitikai szempontból értékeli. A cselekmény hasznossága vagy károsága valós vagy lehetséges következményein mérhető le.

A társadalomra veszélyesség foka döntően attól függ, hogy mely társadalmi viszonyok ellen irányul, melyeket változtat vagy változtathat meg hátrányosan. Emellett - véli Horváth - jelentőséghez jut az elkövetés helye, ideje, módja, az okozott sérelem vagy kár nagysága, a veszély közelségének foka. Ezek sorolhatók az *objektív társadalomra veszélyesség* fogalmi körébe. Vitatottnak tekinti a *szubjektív társadalomra veszélyesség* létét, ám ha létezik ilyen, akkor e körbe sorolhatnak olyan tényezők, mint az elkövető szubjektív célja és indítói, az előkészület vagy az alkalmatlan kísérlet.

Tokaji az előbbi szemléletet nem teljes mértékben teszi magáévá. Úgy véli, hogy "a büntetőjogban a jogellenesség a társadalomra veszélyesség jogi értékelése."³² Ugyanakkor fontosnak tartja kiemelni a társadalomra veszélyesség és a jogi tárgy viszonyát. Úgy véli, hogy társadalomra veszélyes az olyan cselekmény, amely valamely jogi tárgyat sért vagy veszélyeztet.³³ Másutt így vélekedik: "a társadalomra veszélyes cselekmény elsődleges jellemzője, hogy az ilyen cselekmény az oltalmat igénylő társadalmi viszonyokat, avagy azok oltalmat igénylő elemeit vagy funkcionálási feltételeit sérti vagy veszélyezteti."³⁴ Avagy megint más megfogalmazásban: "társadalomra veszélyes a jogi tárgyat az elkövetéskor fennforgó feltételek alapján reálisan sértő vagy veszélyeztető olyan cselekmény, amely megfélemlítő társadalmi előnnyel nincs, vagy kellőképpen nincs kompenzálva."³⁵

Tokaji felhívja a figyelmet arra, hogy a társadalomra veszélyesség változó jelenség: a társadalmi viszonyok változása során keletkezhet, megváltozhat (növekedhet vagy éppenséggel jelentéktelen mértékűre csökkenhet) és meg is szűnhet.³⁶

Békés Imre egy későbbi állásfoglalásában arra látja fontosnak a hangsúlyt helyezni, hogy a társadalomra veszélyesség egyrészt jogalkotói, másrészt jogalkalmazói kategória. A jogalkotási dimenzióban így fogalmaz: "a törvényhozó az emberi magatartások elvileg lehetséges teljességéből a Btk megalkotásánál azokat emelte ki és nyilvánította - törvényi tényállásba foglalás útján - bűncselekménnyé, amelyeket a társadalomra veszélyesnek ítélt." ... "Az egyes bűncselekmények eltérő büntetési tételei azok, amik jogalkotói megítélés szerinti eltérő társadalomra veszélyességét mutatják."³⁷ Hangsúlyozza még, hogy a jogalkalmazónak a "konkrét cselekmény konkrét társadalomra veszélyessége mértékét minden esetben vizsgálnia kell", s ennek során kiderülhet, hogy akár az elkövetéskor, akár a cselekmény elbírálásakor a társadalomra veszélyessége csekély volt, azzá vált, nem volt társadalomra veszélyes vagy e veszélyessége akár teljesen megszűnt. (Btk. 28. és 36. §§.)

A nézetek változását tükrözni hivatott részt zárja egy friss forrás.³⁸ Ebben *Berkes György és társai* úgy fogalmaznak, hogy a bűncselekmények objektív elemei a társadalomra veszélyességet, szubjektív elemei tipikusan a bűnösséget alakítják, s mindkettő a törvényi tényálláson kívül foglal helyet. A társadalomra veszélyesség szerepét pedig a következőkben vélik megtalálni - megváltozott viszonyaink között is: "A büntetőjog tudománya hagyományosan alaki jogellenesség és materiális jogellenesség között tesz különbséget. A materiális jogellenesség tana tartalmi indokát próbálta adni annak, hogy a törvényhozó miért nyilvánított valamilyen cselekménytípust bűncselekménnyek. Ugyanez a funkciója a hatályos törvényben a társadalomra veszélyesség kategóriájának is. A korábbtól eltérő terminológia a 'burzsoá' és a 'szocialista' büntetőjog közötti minőségi különbséget volt hivatva igazolni. A társadalomra veszélyesség mellett azonban részben megtartotta jelentőségét a jogellenesség is." A rendszerváltozás után a Btk 10. § (2) bek. szerinti értelmezés részben elavult, részben azonos szóhasználat a korábbtól eltérő jogi tárgyat jelöl - hangoztatja a szerző. Az új

körülmények közötti új definíció lényege a következő lehet: "A társadalomra veszélyesség valamilyen cselekménynek (azaz valamilyen cselekménytípusba tartozó konkrét cselekménynek) az a sajátossága, hogy sérti vagy veszélyezteti a büntetőjogilag védett tárgyak valamelyikét. A társadalomra veszélyesség a törvényhozói értékeléstől függetlenül is létezik, és a bűncselekménnyé nyilvánítás indoka. Büntetőjogi értékelésre azonban a jogalkotói értékelés eredményeként tesz szert."³⁹ Ebből is következően a törvényhozó az egyes cselekménytípusokat azok absztrakt társadalomra veszélyessége alapján értékeli és helyezi el - szükség esetén - a Btk Különös részébe. A társadalomra veszélyesség tehát - mint azt korábban is hangsúlyozták a szakírók - alapvetően objektív jellegű. Lényegesnek tartják még a szerzők, hogy hangsúlyozzák: a tényállásszerű cselekmény általában társadalomra veszélyes.

A társadalomra veszélyesség egyúttal azonban jogalkalmazói kategória is (továbbra is, tegyük hozzá - I.F.). A büntetés kiszabásának elveiből pedig következik, "hogy a konkrét cselekmény társadalomra veszélyességének fokát minden esetben vizsgálni kell, és egyebek között ehhez kell igazítani a büntetés mértékét".⁴⁰

2.3. A társadalomra veszélyesség speciális esetei

A társadalomra veszélyesség tartalma különleges fontossághoz jut akkor, amikor a jogalkotó a társadalomra *csekély mértékben* veszélyes cselekmények elkövetőivel szemben tanúsítandó magatartásokról rendelkezik. (Korábban ld. Btá 56. §, 1961. évi Btk. 60. §.) Ezt a szempontot a jelenlegi Btk (28. §) is érvényesíti.

A társadalomra veszélyesség tartalma különleges fontossághoz jut akkor is, amikor a cselekmény *társadalomra veszélyességét kizáró okokról* szól a törvény. Amíg a társadalomra veszélyességet kizáró okok esetén a cselekmény tanúsítása megengedett, addig a társadalomra veszélyesség csekély foka esetén a cselekmény tanúsítása nem megengedett, hanem tiltott.⁴¹

A *jogos tévedés* - az az eset tehát, amikor valaki abban a feltevésben követte el tettét, hogy az nem veszélyes a társadalomra és erre alapos oka volt - szintén nem büntethető (Btk 27. § (2) bek.).

A társadalomra veszélyességben való tévedésnek két esete ismeretes:

1. ha az elkövető valamely társadalomra veszélyességet kizáró ok fennállását tételezi fel tévesen.

2. ha az elkövető a keretdiszpozíció tartalmát szolgáltató szabályt nem ismeri, ill. abban téved.

Ugyanakkor a tévedés elbírálása szempontjából közömbös, ha az elkövető tárgyban, személyben, ill. okozatosságban téved.⁴²

Wiener A. Imre úgy véli, hogy "a szocialista büntetőjogtudományban általában a társadalomra veszélyességet kizáró körülmények közé sorolják a jogos védelmet, a végszükséget, a hivatásból vagy foglalkozásból eredő jogok gyakorlását és kötelességek teljesítését, továbbá a jogszabály felhatalmazása alapján végzett tevékenységet. Vitatott a terjedelme a sértetti beleegyezésnek, változó a megítélése a szokásokon alapuló tevékenységeknek, és különösen az utóbbi évtizedben vet fel problémákat a büntetőjog számára a kockázatvállalás, a modern orvosi eljárások és a sporttevékenység elbírálása."

A jogirodalom nem egységes abban a vonatkozásban, hogy a rizikóvállalás - pontosabban: a *megengedett rizikó* - bűnösséget vagy társadalomra veszélyességet kizáró ok-e. *Békés* úgy véli, hogy a kockázatvállalás nem egyenlő a könnyelműséggel és ezért társadalomra veszélyességet kizáró okként kell kezelni.⁴³

Berkes és Tsai úgy vélik, hogy a társadalomra veszélyességet kizáró okokkal párhuzamosak, illetve azokat részben átfedik a jogellenességet kizáró okok. Fontos azonban arra is felhívni a figyelmet, hogy nem csak szóhasználati eltérésekről van szó. Kivételesen az is előfordulhat, hogy a tényállásszerű és társadalomra veszélyes cselekmény büntetőjogellenességét a törvény kifejezetten kizárja.⁴⁴ A ténybeli tévedés mellett tipikusan e körbe tartozik a társadalomra veszélyességben való tévedés⁴⁵ - természetesen csak akkor, ha a tévedés maga a tévedésben levőnek nem felróható.

A társadalomra veszélyesség tartalma határozza meg, hogy milyen keretek között engedélyezi a jogalkotó a büntetést, mint ultima ratio-t alkalmazni. Az engedélyezés kiterjed arra a limitre is, ahol már kell (olyan jogellenes, ami már annyira társadalomra

veszélyes...), ahol még szabad, de nem feltétlenül kell, és ahol már nem szabad büntetőjogi eszközökkel fellépni.

Földvári felfogása szerint a cselekmény társadalomra veszélyessége döntően a *következményektől* függ. Azaz: minél súlyosabb következménnyel jár egy cselekmény, annál veszélyesebb a társadalomra. A cselekmény társadalomra veszélyessége nem függ sem az elkövető tudatától, sem szándékától.⁴⁶ Ettől nem áll messze *Tokaji* véleménye, aki azt hangsúlyozza, hogy a társadalomra veszélyesség jellegét és fokát alapvetően a támadott jogi tárgy vagy tárgyak jelentősége és az azt ért sérelem vagy veszély mérve határozzák meg. Ennek alapján tesz megkülönböztetést az absztrakt és a konkrét társadalomra veszélyesség között.⁴⁷ "Ahhoz, hogy a jogalkotó valamely cselekménytípust bűncselekménnyé nyilvánítson, a típust jellemző absztrakt veszélyesség egy bizonyos szintje szükséges." "A jogalkalmazás során a cselekmény konkrét társadalomra veszélyességének foka a büntetés kiszabását ... befolyásoló körülmény."⁴⁸

4. A társadalomra veszélyesség fogalmának jelentősége a poszt szocialista társadalmak büntetőjogában

A zárófejezet címében foglaltak kifejtéséhez több részkérdés tisztázásán át juthatunk el. Az első: *a fogalom beleillik-e a büntető-kódex rendszerébe.*

A kérdés korántsem költői, hiszen a társadalomra veszélyesség bizonyosan nem jogdogmatikai fogalom. Emiatt kényszerült kivétel nélkül valamennyi jogtudós magyarázkodásra az elmúlt negyven évben. Főként a hatvanas évektől vált szükségessé az alapos indokolás, hiszen ebben az időben - ha nagyon fokozatosan ugyan, de mégis egyre inkább - a jog átpolitizáltsága megszűnőben volt.

Magam úgy vélem, hogy a fogalomnak - elméletileg - nem kellene feltétlenül a büntetőkódexben szerepelnie. Gyakorlatilag azonban - amennyiben a fogalom tartalmi fontosságát nem tagadjuk - aligha volna másutt elképzelhető a helye. E fogalom nem olyan evidencia, amit - ha a jog számára nem definiálnak - köznapi értelemben is mindenki ugyanúgy használna. Ellenkezőleg! A szakirodalmi ismertetés meggyőző erővel szolgálhatott arra vonatkozóan, hogy a

fogalom maga absztrakt, és a mindenkori társadalom képes konkrét tartalommal megtölteni. Annak a jogászgenerációnak a többsége, amelyik ezen a fogalmi rendszeren nőtt fel, a jogellenesség - mint valódi jogdogmatikai fogalom - credójét, tartalmát, sőt az egész büntetőjog alapvető értelmét és morális alapját a társadalomra veszélyességnek mint keretnek tartalommal való megtöltésében látja. E generációnak a *jogellenesség*, mint a büntethetőség alapja *önmagában kevés*, értelmetlen, tartalmatlan.

A társadalomra veszélyesség ad választ arra, hogy *mely cselekményeket szabad, kell, értelmes üldözni*. Ez a második kérdés (mármint, hogy a cselekmények mely köre érdemli meg a büntetést) szintén alapja annak, hogy - túl azon az önkényes választáson, miszerint a törvényalkotó akarata az egyetlen szelekciós szempont - valami értelmes indokát szolgáljuk a deviáns cselekmények szelekciójának. Itt találkozik össze morál és (büntető)jog, amely két entitás kapcsolatának szükségességét ugyancsak nem kevesen tagadják.

Kétségtelenül kényelmes vállalkozás - különösen egy olyan gyorsan változó és kevés morális fogódzót nyújtó "racionális" világban, mint a miénk - a morál és a jog viszonyától eltekinteni, s csupán a célracionalitást szem előtt tartani. Bár - sajnálatosan e felfogás hívei számára - ekkor is a társadalomra veszélyességnél kötünk ki. Ami nem veszélyes a társadalomra (vagy nem büntetést érdemlő mértékben veszélyes), azt vajon milyen indokkal lehet büntetőjogi eszközökkel üldözni? A miértre az egyetlen racionális válasz ismét a társadalomra veszélyesség - itt: csekély, vagy nem létező - mértékének, jellegének definiálása.

A változó világban - amikor a normalitás és az abnormalitás határai korántsem olyan egyértelműek és stabilak, mint voltak évszázadokon, sőt évezredekken keresztül - a büntetőjog szerepe is gyakran, és néha gyorsan módosul. (Természetesen, a valódi hatást, az ebben bekövetkező módosulást olykor tetszetős elméletek látszanak erősíteni vagy elerőltetni.) Előfordul, hogy olyan eszközök tűnnek fel, amelyekkel hatékonyabban lehet fellépni korábban csak vagy jórészt büntetőjogi eszközökkel üldözött tettekkel szemben. Ilyenkor a korábbinál enyhébb megítélést vagy a dekriminalizálást gyakran nem előzi meg a társadalomra veszélyesség csökkenése, ha-

nem a dekriminalizálással együtt belépő nem büntetőjogi jellegű beavatkozások csökkentik a társadalomra veszélyességét.

Ismét hangsúlyozni szeretném, hogy - Horváth Tiborral egyezően - a társadalomra veszélyesség tekinthető a cselekmény szociológiai, a jogellenesség pedig ugyanezen cselekmény jogi fogalmának. Azoknak, akik eleve tagadják valamely (bűn)cselekmény szociológiai beágyazottságát, nincs mit mondanom, hiszen nyilvánvalóan két külön nyelven beszélünk és eleve nem érthetjük meg egymást. Akik viszont elismerik a (bűn)cselekmény társadalmi megalapozottságát, azok talán elfogadhatják azt a szemléletet, ami röviden úgy summázható, hogy *a társadalomra veszélyesség legyen a jogellenesség "telkiismerete"*. Vegye észre jogalkotó és a legszélesebb értelemben vett jogalkalmazó, hogy ha valami csak jogellenes, ám nem veszélyes a társadalomra, akkor a jogszabály megszegéséért felelősségre vontat alapvető igazságtalanság érte. (Ha a jogellenes tett egyúttal társadalomra is veszélyes: ez még nem jelenti azt, hogy minden esetben van!)

Mint említettük, jogalkotásunk (és -alkalmazásunk) ismeri a társadalomra csekély mértékben veszélyes (vagy időközben azzá vált) cselekmények fogalmát is. Ha száműznénk az alapfogalmat - és annak definícióját - a törvényből, vajon mihez kezdenénk az ezen körökbe tartozó cselekményekkel? Lennének csekély mértékben jogellenes cselekmények? Formállogikailag a jogellenesség nem fokozható: annak ténye vagy fennforog vagy nem.

A jelenlegi rendszer természetesen nem jelent csodaszert sem a kodifikáció, sem a jogalkalmazás számára. Rá lehet fogni bizonyos cselekményekre, hogy azok jelentős mértékben veszélyesek a társadalomra egyszerűen azért, mert egy szűk, a jogalkotáshoz közel álló elitnek ez áll az érdekekben, és érdekeit képes is a kodifikációs folyamatban keresztül erőszakolni. Diktatúrában minden lehetséges - volt időnk épp e fogalom tartalmi jellemzőinek kiforgatását, a fogalommal való visszaélést elégszer tapasztalni. Parlamenti demokráciában azonban talán némileg más lehet a helyzet. Az a tény, hogy az ellentétes oldalon álló felek képesek saját érdekeiket és ezek érveit artikulálni, a nyilvánosság előtt rögzíthetik - többek között - azt is, hogy mit értenek a társadalomra veszélyesség fogalma alatt, s hogy e fogalom milyen tartalmi ismérvekkel rendelkezik.

Ánélkül, hogy e vitát le kívánám zárni (magam részéről természetesen most be kell fejeznem, de biztos vagyok abban, hogy lesz még reflexió a témára), rögzíteni szeretném azokat a *legfontosabb ismérveket*, amelyek a társadalomra veszélyesség tartalmát ki kell töltsék. Ezek a következők:

1. Érdemes legyen a cselekmény társadalomra veszélyességét kinyilvánítani. Emögött egyrészt az áll, hogy kivételes legyen, de ne teljesen ritkaságszámba menő, üldözése (így elsősorban a tettes kézrekerítése és bűnösségének bebizonyítása) a valószínűség kellően magas fokán előre valószínűsíthető legyen. Valószínűleg nem ennek alátámasztásául fogják emlegetni a rendszerváltást követő időszak kriminalizálási "rohamát", amelynek során a majd félszáz módosított, ill. új büntető paragrafus - ezek között elsősorban a gazdasági bűncselekmények megfékezését célzó - "uresek", mert éveken keresztül nincs bűnügy.⁴⁹

2. Legyen a cselekmény elkövetése kivételes, azaz ne legyen olyan norma amelyiket a társadalom igen nagy része - különösen nem a többsége - sért meg. Az ilyen cselekmény ugyanis csak egy szűk elit számára értékelhető társadalomra veszélyesnek, azaz a közvélemény ezt az értékelést nem fogja támogatni. Dél-Amerika számos országában a kábítószer-termelésre hiába mondanák ki, hogy a társadalomra veszélyes, az emberek (azok, akik a lakosság többségét alkotva ebből élnek, s ha nem természetnek a másokat pusztító mérget, éhen halnának) ezt egészen egyszerűen éppúgy nem hinnék el, mintha nálunk azt állítanák, hogy bizonyos szakmákban a borra valózás vagy a "KGST-piacokon" való vásárlás veszélyes a társadalomra. A társadalom többségének meggyőződése kell legyen - legalábbis a demokratikus államok hagyományai ezt mutatják - , hogy a jogszabály helyes, azaz valóban a többség számára veszélyt jelentő cselekmény ellen kíván fellépni.

3. A társadalomra veszélyesség büntetőjogi értékelést igénylő mértékének megállapítása súlyos ítélet - vagy legalábbis az kellene legyen. Az ilyen megállapítást a társadalomnak komolyan kell vennie, különben a jogalkotó lejárta tekintélyét s nem fogják az emberek elhinni: valóban ultima ratio. Érdemes tehát alaposan megfontolni két dolgot:

- bizonyosan nincs-e más, a büntetőjogon kívül eső eszköz, amivel a jelenség ellen hatékonyan lehetne fellépni: elengedhetetlen-e az ultima ratio alkalmazása?
- amint arról már szó volt: lehet-e a büntetőjognak garanciákkal erősen körülbástyázott eszköztárával a jelenséggel szemben eredményesen fellépni. Ez különösen a tradicionálisnak nem nevezhető cselekmények körében életszerű felvetés.

Jegyzetek

¹ *Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve.* Grill Károly Könyvkiadó Vállalata Budapest, 1909. 196-197. pp.

² *Finkey* 1909. 197. p.

³ *Tokaji Géza interpretációjában* ld. *Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve.* Budapest, 1914. 197. p. In: *Tokaji Géza: Adalékok a bűncselekményfogalom felépítéséhez.* Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Tomus XIX. Fasciculus 3. Szeged 1972.

⁴ *Irk Albert: A büntetőjogi alapfogalmak módszertani kritikája.* Pécs 1926. 156. p.

⁵ *Irk Albert: A magyar anyagi büntetőjog.* Második kiadás. Pécs 1933. 60. p.

⁶ *Békés* 1980. 87. p.

⁷ *Büntetőjog tankönyv I. (Általános rész)* BM Tanulmányi és Módszertani Osztálya Budapest 1959. 38-39. pp.

⁸ *Büntetőjogi tankönyv* 1959. 36. p.

⁹ *Büntetőjogi tankönyv* 1959. 37. p.

¹⁰ *Kádár Miklós: Büntetőjog. Általános rész I. kötet.* Tankönyvkiadó Budapest 1961. 151-153. pp.

¹¹ *Kádár-Kálmán* 1966. 218. p.

¹² *Eörsi Gyula: A jogi felelősség alapproblémái, a polgári jogi felelősség.* Akadémiai Kiadó Budapest 1961. 204-228. pp. Idézi: *Kovács Pál: A társadalomra veszélyesség értékelése a jogalkalmazásban.* Magyar Jog és Külföldi Jogi Szemle 1967/11. 653-656. pp.

¹³ Kádár-Kálmán 1966. 218. p.

¹⁴ Kádár-Kálmán 1966. 220. p.

¹⁵ Kádár-Kálmán 1966. 222. p.

¹⁶ Tokaji Géza: Adalékok a bűncselekményfogalom felépítéséhez. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Tomus XIX. Fasciculus 3. Szeged 1972. Ld. különösen a III. részt. 8. és köv. pp.

¹⁷ Viski László: Tézisek a bűncselekményfogalom felépítéséhez. Állam- és Jogtudomány 1974/3. 382-409. pp. Az I. pont a következő címet viseli: A társadalomra veszélyesség, mint a bűncselekményfogalom alappillére. (382-392. pp.)

¹⁸ Békés 1980. 87-88. pp.

¹⁹ Kövesdi Gyula (szerk.): A szabálysértési jogszabályok magyarázata. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest 1970. 18-19. pp.

²⁰ Igazságügyi Minisztérium: Az 1978. évi IV. törvény (Btk) előkészítése. I. kötet. 1984. 163-184. pp.

²¹ Békés Imre - Földvári József - Gáspár Gyula - Tokaji Géza: Magyar büntetőjog. BM Könyvkiadó Budapest, 1980. (Hivatkozásoknál a továbbiakban ld. Békés 1980.)

²² Békés 1980. 87. és köv. pp.

²³ Viski László: Szándékosság és társadalomra veszélyesség. Közgazdasági és Jogi Kiadó Budapest, 1958. Jóval később, már halálát követően megjelent munkájában fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy a "szocialista országok büntető törvénykönyvei a bűncselekmény-fogalom ténylegesen materiális meghatározását nyújtják. Ez a materiális vagy anyagi meghatározás egy alapvető tartalmi ismérvre támaszkodik: a társadalomra veszélyesség fogalmára." Ő is rögzíti, hogy a társadalomra veszélyesség "jellegét és fokát tekintve egyaránt fokozható fogalom". Vö.: Állam- és Jogtudományi Enciklopédia. Akadémiai Kiadás Budapest 1980. 435-436. pp.

²⁴ Békés 1980. 89. p. Viski hangsúlyozza, hogy "uralkodónak mondható az az álláspont, hogy a cselekmény társadalomra veszélyességét a cselekmény külvilági, objektív mozzanatai alakítják ki és ezek befolyásolják a veszélyesség mérvét is". Vö.: Állam- és Jogtudományi Enciklopédia. Akadémiai Kiadás Budapest 1980. 437. p.

²⁵ Nagy Ferenc - Tokaji Géza: A magyar büntetőjog általános része. JATE Szeged 1987. 58. p.

²⁶ Nagy-Tokaji 1987. 57. p.

- ²⁷ Békés 1980. 90. p.
- ²⁸ Békés 1980. 172. p.
- ²⁹ Wiener A. Imre: A társadalomra veszélyességet kizáró körülmények a szocialista büntetőjogban. Állam- és Jogtudomány 1980/1.
- ³⁰ Horváth Tibor: A társadalomra veszélyesség és a bűncselekmény fogalmának alapvető kritériuma. Állam- és Jogtudomány 1980/1. 3-31. pp.
- ³¹ Horváth 1980. i. m.
- ³² Nagy-Tokaji 1987. 57. p.
- ³³ Békés 1980. 107. p.
- ³⁴ Nagy-Tokaji 1987. 53. p.
- ³⁵ Nagy-Tokaji 1987. 54. p.
- ³⁶ Nagy-Tokaji 1987. 62. p.
- ³⁷ László Jenő (szerk.): A Büntető Törvénykönyv magyarázata. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest 1986. 38. p. A pontositás kedvéért érdemes megjegyezni, hogy Békés is vélhetőleg arra gondolt, hogy a jogalkotó a büntetést érdemlő mértékben társadalomra veszélyes cselekményt tartja kodifikálásra indokoltnak és nem a veszélyesség-ncm veszélyesség határát vonja meg a bűncselekménnyé nyilvánítás definiálásakor - mint ez a leírt és idézett szövegből - helytelenül - következik.
- ³⁸ Berkes György - Julis Mihály - Kiss Zsigmond - Kónya István - Rabóczi Ede: Magyar büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Budapest 1995. 17. és köv. old.
- ³⁹ Berkes és tsai 1995. 19. p.
- ⁴⁰ Berkes és tsai 1995. 19. p.
- ⁴¹ Békés 1980. 193. p.
- ⁴² Békés 1980. 204-206. pp.
- ⁴³ Békés 1980. 187. p.
- ⁴⁴ Berkes és tsai 1995. 20. p.
- ⁴⁵ Részletesen ld. Berkes és tsai 1995. 67. és köv. pp.
- ⁴⁶ Békés 1980. 377. p.
- ⁴⁷ Nagy-Tokaji 1987. 50-51. pp.
- ⁴⁸ Nagy-Tokaji 1987. 60-61. pp.
- ⁴⁹ Kertész Imre megállapítását idézi Sereg András. Vö. Népszabadság 1996. december 7.